
ДОГМАТИКА И НАУКА

4. Догматизам и еволуционизам.

*„Ко мисли да што зна, не зна још ништа
као што треба знати“. I Кор. VIII, 2.*

Ми смо до сада проматрали питање о принципијелном односу између догматизма и еволуционизма. Дошли смо до закључка да међу њима нема суштаствене супротности. Оба различитим путевима воде једном и истом циљу. Оба помажу што је могуће јасније разумевање догмата. Догмати као производи апсолутног Божанског ума остају у својој суштини неизменљиве тајне, и људи треба догматски да их усвајају. Но као истине, одређене да их људи усвајају и да се на њима изграђива спасење људи, они пролазе кроз разне стадијуме развића

у постепеном усвајању догмата људским разумом — индивидуалним и колективним, личним и црквено-саборним.

Да би најпотпуније и најјасније одредили нашу принцијелну тезу, треба још да расмотримо неколико посебних конкретних момената у питању односа између догматизма и еволуционизма.

Пре свега, постоји идеја о могућности па чак и неопходности *новог ошкровења*, као извора *нових догмата*. Неки мисле и тврде да је Господ Исус Христос у време свог земаљског живота људима саопштио *непошпуну ошкровење*. Он је открио људима само оно, што је за њих било неопходно и што су они могли схватити. Према томе могуће је очекивати *ново христово ошкровење*, које ће људима донети нове догмате. У том јављању новог Христовог ошкровења у новим догматима и састоји се истински еволуционизам хришћанства.

Таква мишљења су, као што знамо, изражавана у старини. Она се изражавају и у ново доба, чак и данас. Један од савремених представника сличнога схватања еволуционизма у области хришћанских догмата даје овакве аргументе: „Нас“, вели он, „узмирава реч Господња, упућена ученицима: „Сада не можете све примити, а када дође Дух, кога ћу вам Ја послати од Оца, Он ће вас упутити у сваку истину“... „Ја сам увек с вама“, рекао је Христос ученицима, то јест, Христос је увек с нама. То је могуће схватити разумом, а могуће је схватити и на животни, религиозни начин. Ако је Христос увек с нама, можемо ли ми преодредити да нам он неће казати неку тајну о Оцу?... Царство Божје се изграђује не само споља, већ и у срцима нашим. У сваком откуцају срца постоје ошкровења. Ошкровења се чине сваког секунда, сваког часа, јер је њихов извор неисцрпан. Како се може говорити: може ли бити нових ошкровења или не, када ми верујемо у живог Христа, у извор ошкровења? На питање: „Може ли бити нових ошкровења?“ треба одговорити: „Разуме се да може“. Ако је сваки тренутак молитве ошкровење, зашто онда не допуштате да ће бити ошкровења, од којих ће зависити судбина света, нова слика Цркве, нов облик моралности? Ми кажемо, да ако сада нема потпуних, општецрквених, стварних ошкровења, ми се ипак надамо у речи Христове: „Где су два или три сабрани у име моје, ту сам и Ја међу њима“. Ако се ми окупимо у име Христово, ако Хри-

стос буде међу нама, онда ми имамо право да се надамо откровењу, без обзира на све потсмехе позитивних богослова¹⁾.

Та идеја није умрла ни у наше дане, између осталог, међу руским нео-хришћанима који су сада у емиграцији. Овако или онако формулисана, она се провлачи кроз разна периодична издања и зборнике, које они штампају. Њен најбољи израз даје г. Н. Лоски у своме чланку: „О јединству Цркве“. По његовим речима у „савременој религиозно-мистичкој литератури у Русији назире се откривање неке нове истине о Божанствениости женскога начела (Вл. Соловјов, Флоренски, Булгаков, А. Н. Шмит). Но та идеја још лута по магли. О њеном учвршћењу у јасни догмат не може се још ни нагађати“.²⁾

Као што видимо, за почетну и главну основицу изложених размишљања еволуциониста нео-хришћанскога типа служи мисао о незавршености Божанског Откровења као извора догмата. Но та мисао је савршено неправилна. Њу треба признати за погрешну, пре свега, на бази чисто априорних разматрања. Откровење као дејство апсолутног Божанског ума не може се схватити као непотпуно, несавршено. Истина, Божје откровење се постепено давало људима у природи и посредством анђела или људи. Оно се у свом постепеном откривању подударало са духовним стањем човечанства. Али оно се завршило нарочитим јављањем на земљи Сина Божјег, који је саопштио људима потпуно откровење. Та последња мисао је савршено јасно и одређено изражена у следећим речима Св. Ап. Павла: „Бог који је негда много пута и на разне начине говорио оцевима преко пророка, говори и нама у последак ових дана преко Сина, кога постави за наследника свему“.³⁾ У целом даљем садржају своје посланице апостол доказује апсолутност и Божанско савршенство Сина Божјега баш зато да би утврдио своју основну мисао: да хришћани после откровења Апсолутнога Сина Божјег не треба да очекују нових, допунских откровења, већ

¹⁾ Речи Д. С. Мерешковског, види у књизи „Записки Петербургскихъ религиозно-философскихъ собраній“ (1902—1903. г.). СПб. 1906 год. стр. 435 до 436. — Пре тога су „Записки“ штампани у цитираном журналу „Новий Путь“.

²⁾ Види у књизи „Проблемы рускаго религиознаго сознания“. Сборникъ статей. Изданіе УМСА Presse Ltd. Американское издательство. Берлинъ 1924 стр. 331.

³⁾ Јевр. I, 1—2.

„ваља нам већма пазити на речи које слушамо, да како не отпаднемо.“¹⁾ Нас ни мало не треба да „узнемирује реч Госпадња упућена ученицима“, коју г. Мерешковски цитира (не сасвим тачно). Ако тачно прочитамо речи Спаситељеве и правилно их схватимо, онда ћемо се потпуно уверити у то да оне говоре о Спаситељевом јављању људима пунога и савршенога откровења. Ево шта у самој ствари Спаситељ говори Својим ученицима у време опроштајне беседе с њима: „Све вам казах што чух од Оца својега.“²⁾ Јасно је да је Спаситељ открио људима *сву* вољу Божју о ономе делу, ради кога је Он сишао на земљу. Он то није учинио само од Себе, но како је чуо,³⁾ примио од Оца Свога, у потпуној сагласности и јединству са Богом Оцем.⁴⁾ Наравно, остаје Му да им о томе још много открије. Но ако им Он још није све открио, то није зато што то није могао или није хтео учинити, већ зато што они још нису могли примити све откровење.⁵⁾ Своје обећање да ће „још много казати“ Спаситељ је испунио, по сведоџби писца Дела Апостолских, „по страдању Своме, многим и истинитим знацима, и јавља им се четрдесет дана и говори о царству Божјем.“⁶⁾

Обећање Спаситеља да ће вечно пребивати у Цркви, ма како га ми „животно и религиозно схватали“, не треба разумети у смислу као да је Он обећао да јој саопштава нова откровења. Савршено су јасне и одређене речи које је Христос Спаситељ рекао апостолима када им се последњи пут јавио: „Даде Ми се свака власт на небу и на земљи. Идите дакле и научите све народе крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа, учећи их да све држе што сам вам заповедио; и ево Ја сам с вама у све дане до свршетка века.“⁷⁾ Спаситељ заповеда апостолима да јављају *свима* народима *све* што им је открио. А Он ће Својим вечним пребивањем у Цркви олакшавати, снажити, уразумљавати и просвећивати њих и продужитеље њиховог посла у томе служењу, као што је то у ствари и било

¹⁾ Ibid. II, 1.

²⁾ Јован, XV, 15.

³⁾ Упор. *ibid.* V, 39.

⁴⁾ Види еп. Михаила (Лузина), Евангелије отъ Иоанна на славенск. и русск. нарѣчїи с предисловіемъ и объяснителными примѣчанїями, Киевъ, 1902 г. стр. 326—327.

⁵⁾ Јов. XVI, 12.

⁶⁾ Дел Ап. I, 3.

⁷⁾ Мат. XXVIII, 18—20.

по сведочанству другог јеванђелиста.¹⁾ Св. Јован Злотоусти овако објашњава те речи Христа Спаситеља: „Неће вечно бити само са њима, него и са свима онима, који после њих узверују. Не говорите ми, рекао је Он, о препрекама и тешкоћама, јер сам са Вама Ја, који све чиним лаким.“²⁾

Веран јеванђелски текст не допушта да се Христово обећање, да ће ученицима послати Св. Духа од Оца, разумева у смислу у коме га разуме г. Мерешковски и други нео-хришћани његовога типа. По црквено-васељенском схватању речи Христа Спаситеља, Дух Свети ће пре свега напомињати и објашњавати оно што им је Господ говорио. „Утешитељ Дух Свети, Кога ће Отац послати у име Моје, Он ће вас научити свему и напоменуће вам све што вам рекох.“³⁾ То значи: Дух Утешитељ ће доћи у *име Моје*. Он вас неће учити ничему што је туђе моме учењу.⁴⁾ Он ће вам потпуно открити истину зато што ћете ви већ бити у стању да је обухватите и схватите; неће у Божанској истини оставити ништа непојмљиво за вас.⁵⁾ Сво учење Господа, које им је предато не само тада, него и за све време Његовог служења, у коме они могу нешто не схватити и заборавити — постаће им јасно и опоменуће га се⁶⁾.

Али то напомињање и разјашњење Св. Духа има по речима Господа, да буде истоветно са учењем Самога Христа Спаситеља. „А кад дође Он, Дух Истине, упутиће вас на сваку истину; јер неће од Себе говорити, него ће говорити што чује, и јавиће вам што ће бити у напредак. Он ће Ме прославити, јер ће од Мојега узети, и јавиће вам.“⁷⁾ То значи: Ја сам вам у суштини све казао,⁸⁾ али само у суштини и у колико сте ви могли примити и схватити. Да би примили то, што је сада умањено, потребно је нарочито озарење вашег духа, које ће и извршити Дух Свети у току времена, када се Он, после просла-

¹⁾ Марко, XVI, 20.

²⁾ Види његово тумачење Матијевог Јеванђеља у J. P. Migne, *Patrol. curs. compl. graec. ser. t. LVIII* (1862 г.) col. 739.

³⁾ Јов. XIV, 26,

⁴⁾ Тумачење блж. Теофилакта, види у наведеном делу еп. Михаила, Евангелије Јоанна стр. 432.

⁵⁾ *ibid.* стр. 432.

⁶⁾ Тумач. бл. Теофилакта, види код еп. Михаила, *op. cit.* стр. 433.

⁷⁾ Јов. XVI, 13—15.

⁸⁾ *ibid.* XV, 15.

вљања Господа, излије у срца ваша.¹⁾ Тада ће их Дух Свети у путити у области хришћанске истине, коју им је Сам Господ, тако рећи, из далека показао у сликама, причама и поређењима, а Дух Свети ће им саопштити пуно и савршено знање о њој и Сам ће их руководити и тој области. Тада у свој тој области хришћанске истине неће остати ни једног момента о коме би апостоли остали без просвећења Духом Светим, без Његовог руководства и озарења. Истинитост и непогрешивост тога руководства и упућивања оснива се на ономе истом чиме се раније за сведочавала непогрешивост учења Господа, — на учењу не од Себе, већ од Бога Оца.²⁾ Сва откровења Духа Светог, сва Његова учења ће бити црпена из ризнице Божанске мудрости, као и учења Исуса Христа. Према томе, то ће учење бити исто што и учење Христово, само пуније, пошто ће ученици бити способни да га пуније приме. Он ће говорити оно што чује, као што је и Исус Христос говорио оно што је чуо од Оца.³⁾ Отуда је учење Св. Духа сагласно учење достопоклоне Троице — Оца и Сина и Св. Духа. Предмет наставе Св. Духа ће, између осталог, бити и будућа историја Христовог Царства, која суштаствено спада у област целе Хришћанске истине. Као основ учитељског дејства Духа Светога у свету служиће дело искупљења човечанства⁴⁾ које је извршио Исус Христос, без кога би и само дејство Св. Духа било немогуће⁵⁾. Дело искупљења је извршио Господ испуњавајући вољу Оца Небеског⁶⁾, и на тај начин се у хришћанској истини јавила свету Божанска истина: нема ништа хришћанско што не би било Божанско, као што нема ништа Божанско што не би било хришћанско. Отуда ће дејства Св. Духа у хришћанству утврђивати дело Бога Оца и Исуса Христа. У томе је смисао Господњих речи: „Од Мога ће узети“ и „све што има Отац, Моје је“. Ја с правом називам Божанску истину, коју ће вам јавити Дух Свети, Мојом, мојим наслеђем, говори Исус Христос, јер све што у том погледу има Отац⁷⁾, припада Мени као Сину, који је од

1) *ibid.* VII, 39.

2) *ibid.* VII, 17.

3) *ibid.* III, 32; V, 30.

4) *ibid.* VII, 39.

5) *ibid.* XVI, 7.

6) *ibid.* III, 16 и даље

7) *ibid.* I, 14; I. Кор. XV, 27; Кол. I, 19; III, 9; Јевр. II, 8.

Оца изашао¹⁾, од њега освећен и послан у свет²⁾ и у Оцу пребива и Отац у Њему³⁾.

Све своје тумачење тога места у опроштајној беседи Христа Спаситеља са Својим ученицима, којим (тумачењем) смо се и ми користили у објашњавању, Св. Јован Златоусти завршава следећим речима: „Обећавајући Својим Ученицима да ће им послати од Оца Духа Утешитеља, Христос им говори не мислите да је Његово учење другојаче. И оно је Моје и увеличава Моју славу, јер је једна воља Оца и Сина и Св. Духа“⁴⁾.

Најзад, ни права и пуномоћија која је Христос одредио Својој Цркви се не могу схватити у смислу да јој је дано право да ствара и објављује нова откривења. Спаситељ је основао Своју Цркву као највише судилиште у стварима вере и братских односа међу хришћанима⁵⁾. Као таква, Црква може и дужна је давати свој суд и оцену о истинитости или погрешности схватања догматичких истина хришћанства. Због таквог њеног ауторитетног положаја Св. ап. Павле разматра Цркву Христову као „стуб и тврђаву истине“⁶⁾. Обавеза Хришћанске Цркве састоји се у томе да непоколебимо чува и учвршћује неизменљиву, Богооткривену истину. У толико више се по себи разуме да слично право надања на нова догматичка откривења не може себи присвајати приватни скуп верујућих, којима Спаситељ обећава Своје невидљиво присуство и благодатну помоћ у њиховим молитвеним обраћањима к Оцу Небеском⁷⁾.

И тако еволуционистичка теорија нео-хришћана типа Мешковскога о могућности појаве у хришћанству нових догмата путем новог откривења, које треба да допуни старо непотпуно и незавршено откривење, — нема под собом никаквих стварних основа — логичких, историјских и догматичких. У самој ствари Спаситељ је открио људима пуну вољу Божју, саопштивши им све што им је неопходно да знају ради свога спасења. По сведочанству св. Јована Богослова, „Син Божји је дошао и дао нам је светлост и разум да познамо Бога истинитога и да будемо

1) Јов. VIII, 42.

2) *ibid.* X, 36.

3) *ibid.* X, 38; XVII, 10.

4) J. P. Migne. *Patrol. curs. compl. gr. t. LIX* (Paris 1862) col. 425.

5) *Mat.* XVIII, 15—17.

6) I *Тим.* III, 15.

7) *Mat.* XVIII, 19—20.

у истинитом Сину Његовом Исусу Христу. Он је истиинити Бог и живот вечни¹⁾ „Светлост и разум“ које нам је дао Спаситељ, или откровење, по речима Св. Ап. Павла, сачињавају „завет вечни“²⁾, то јест такав који не може подлежати даљим изменама и развићу у суштини својој. Сам Христос Спаситељ, Који вечно, невидљиво присуствује у Цркви верујућих, освећује ју Својим благодатним даровима, уразумљава, утврђује и просвећује верујуће, али јој не даје нових догматичких откровења, пошто је Оч „јуче, данас и ва век један исти“³⁾. Дух Свети који увек пребива у Христовој Цркви од времена силаска на свесвете апостоле, снажи хришћане у истинама које је Спаситељ открио људима једном за свагда, потсећа на њих и помаже им у правилном разумјевању откривених истина⁴⁾. Спаситељем постављени и Духом Светим просвећени апостоли су људима објавили „сву вољу Божју.“⁵⁾ Помазање, које су хришћани примили од Спаситеља и од Светог Духа, учи их *свему*, и у њима мора да остане оно што су чули од почетка⁶⁾. И такво благовествовање Христово, које сачињава истините догмате, мора бити толико верно самоме себи и стално, да се не може заменити другим благовествовањем апостола па чак и небеских ангела⁷⁾.

Такво разумевање Божанског Откровења, као потпуног, савршеног и зато неизменљивог извора хришћанских догмата, увек је чувала васељенска Христова Црква. По речима св. Иринеја Лионског апостоли у Христовој Цркви „*plenissime* (у свој пуноћи) *contulerunt omnia* (све), *quae sint veritatis*“⁸⁾. Тертулијан, са своје стране, поштује апостоле Господње као чуваре вере који нису сами од себе ништа измишљавали ни одабирали, већ су целомер свету *верно* предали оно учење, које су примили од Исуса Христа⁹⁾. По мишљењу Оригена „само ону истину

1) Јов V, 20

2) Јевр VII, 20.

3) *ibid.* XIII, 8.

4) Јов. XVI, 13—15.

5) Дела Апост. XX, 27.

6) I. Јов. II, 27, ср. 24.

7) Галат. I, 8

8) Види *Contra Haereses* t. III. c. 4. n. 1 Migne. Patr. C. C. t. VII (P. 1882) col. 857.

9) Види *De praescriptionibus adversus haereticos*, t. VI Migne Patr. C. C. t. II. col. 21.

треба веровати, која ни у чему не отступа од црквеног и апостолског предања¹⁾. Викентије Лерински овако у свом на ма већ познатом *symposium*-у дефинише откровење или предање које служи за извор догмата: „То је оно што ти је поверено, а не оно што си ти пронашао, ошо што си ти примио, а не оно што си ти измислио: дело не ума већ учења, не приватна својина већ општег предања, дело које је до тебе дошло, а ниси га ти открио, у односу према коме ти треба да будеш не проналазач већ чувар, не оснивач већ следбеник, не вођ већ вођени“²⁾. Св. Јован Златоусти у свом тумачењу познатих речи св. ап. Павла у покланици Галатима о немогућности другог јеванђеља, осим онога које су апостоли проповедали³⁾, признаје потпуну неизменљивост откровења, говорећи: „Речима: „друкчије него што смо ми јављали“ апостол означава не само оно што је супротно, него и оно што је различито, несагласно са духом јеванђеља, у опште не оно што им је предато од лица Божија. Није рекао: ако што противно буду јављали или све извртали; но ако и нешто мало важно буду јављали несагласно са оним што смо ми јављали, или ма шта променили у проповеди, да буду анатема“⁴⁾. Римски папа Агатон је наређивао својим легатима које је слао на шести васељенски сабор (680 г.) да „*vera fides immutari non poterit; nec aliter nunc, aliter postmodum predicari*“, то јест, истинита вера се не може изменити и не може се проповедати у почетку овако, а после онако, пошто је то својствено само ономе што у своме основу нема истине“⁵⁾.

Потпуно сагласно са таквим веровањем Христове Цркве у доба васељенских сабора и Источна Православна Црква од времена одељења западног хришћанства од ње па до данас строго се придржава убеђења да она не може мењати догмате путем додавања у њима или одузимања од њих ма чега. Тако су источни патријарси у својој „Посланици о православној вери“, упућеној руском св. Синоду 1723 г., писали следеће: „Наши догмати и учење наше источне цркве су још у старини испи-

1) De principiis lib. I. Praefat. n. 2. Migne Patr. C. C. gr. s. t. XI. col. 116.

2) Commonitorium primum, cap. XXII. Migne, Patr. C. C. Ser. lat. t. L. col. 667.

3) I гл. ст. 8.

4) Migne. Patrol. Curs. compl. gr. ser. t. LXI p. 624.

5) Coll. Concil. amplissima, Mansi t. XI. (Paris 1901.) S. 294.

тивани, правилно и благочестиво опредељени и утврђени на светим и васељенским саборима: додавати им, или одузимати од њих штогод, није дозвољено“. А они су на сто година после тога (1848) у својој „Окружној посланици свима православним хришћанима“ овако говорили о том истом: „У нас ни патријарси, ни сабори немогу увести ма шта ново зато што је код нас чувар благочешћа само тело Цркве, т. ј. сам народ, који жели да увек очува своју веру неизменљиву и у сагласности са вером својих отаца“. Познати представник руске богословске науке последњег времена, епископ Теофан Говоров (Затворник), држао се дубоког уверења да је Христос Спаситељ дао људима савршено потпуно откровење, које се не може допуњати никаквим новим догматима који се не садрже у њему. У свом тумачењу речи Св. Ап. Павла у посланици Галаћанима I, 8 он говори, између осталог, и следеће: „Нико и ништа не може мењати у преданом јеванђељу... О апостолима и анђелима св. ап. Павле говори са претпоставком... Чак и кад би немогуће постало могућим, цело јеванђеље мора остати и остаће неизменљиво.“¹⁾

У таквој својој једнодушној верности првобитном откровеном учењу као извору хришћанских догмата Источна Црква види на застој или своју учмао^{ст}, него своје велико преимућство које јој даје право да се назива истинитом православном црквом.

На тај начин и са гледишта откровеног учења и на основу свагдашњег предања и резумевања васељенске Цркве, еволуционистичка теорија неохришћана типа г. Мерешковског, који допушта могућност новог откровења које треба да собом донесе нове догмате, мора се признати за савршено неосновану. Ми немамо никаквог права и никаквих основа да очекујемо ново Божанско Откровење, које би могло допунити хришћанску веру новим догматима.

Као што смо видели, еволуционистичка теорија коју смо размотрили води своје порекло од једног нарочитог схватања Божанског Откровења, које оно сматра за незавршено и за нешто што се нуждава у допунама. Али постоји још једна друга еволуционистичка теорија, која је поникла у тим истим нео-

¹⁾ Види његово Толковање на послание къ Галатамъ, Москва 1875 г. стр 65—66.

хришћанским круговима, али прилази проблему са савршено друге стране. Она се заснива не на Откровењу, већ на људском, црквеном односу према Откровењу. Божанско Откровење, по мишљењу еволуциониста те врсте, садржи потпуну ризницу истине. Оно је дано људима да се користе њиме у циљу свога усавршавања и спасења. Људи су у лицу хришћанске Цркве усвајали, испитивали, искоришћавали и схватили неке стране хришћанског учења. Но зато су остале друге стране Божанског Откровења које хришћани још нису довољно усвојили, испитали искористили и схватили. Ту су још могућа нова испитивања, открића и дефиниције чак и сасвим нових догмата. Ево како ту теорију догматичког еволуционизма представља један од руских нео-хришћана В. А. Тернавцев: „Завет са Богом заснива се на трима основним, врховним и последњим истинама: на тајни о Богу, тајни о Христу и тајни о човеку. Раскривање прве две тајне били су подвизи васељенских Сабора. Трећа тајна је остала за нас и до данас тајном и наступа час када она треба да се открије“¹⁾. Из тих речи г. Тернавцева се види да се антропологија у односу према догматици јавља као баш она област хришћанског учења, у којој неохришћани његовог типа сматрају ново откривање за могуће путем открића нових догмата умом људским.

У осталом, неопходно је напоменути да та друга нео-хришћанска еволуционистичка теорија није још потпуно јасно изложена. Изгледа да она није сасвом јасна ни самим њеним присталицама.²⁾

Тако, неки од њих под новим откровењем разумеју такво удубљење људског ума и сазнања у суштину Божанског Откровења, које би могло довести верујуће или до исправке ранијих догмата, или до догматизирања постојећих богословских мишљења, или чак до откривања и дефинисања нових догмата. Нпр. онај исти г. Н. Лоски, који признаје да још није време и да је опасно догматизирати нову истину о Божанствености женскога начела, одмах заједно с тим допушта могућност

1) Види наведене Записки петербургск. религиозно-философск. собраній стр. 494.

2) Тако је епископ Инокентије, присуствујући, састанку и саслушавши говор г. Тернавцева, приметио: „Реферат је врло магловит. Ја мислим да га многи нису схватили“. — Види *ibid.* стр. 495.

догматичког развића на следећи начин који је близак теорији г. Тернацева: „Ако узмемо у обзир да се људски ум удостојио открића само неких момената пуноће Божанске истине, онда нас више неће плашити разлике у вероучењу католичанства и православља. На први поглед најјаснија противречност нпр. између католичког догмата *Filioque* и његовог православног порицања може се уклонити даљим догматским развићем. Па већ је несумњиво да сва три Лица Пресвете Тројице саучествују једно другим у бићу. Настаће време каоа ће Црква раскрити догматско учење о том одношају Оца и Сина према Св. Духу, Духа Светога и Оца ка Сину, Сина и Духа Светога ка Оцу. Тада ће на неком васељенском сабору, сарадњом Источне и Западне Цркве, догмат *Filioque*, можда, бити *проширен шаквим дојунама я разграничењима*, која ће га учинити пријемљивим за све хришћане. *Сличне комбинације су применљиве* и на догмат о непорочном зачећу. То учење је први приступ ка решење питања о Божанствености женскога начела. Када Црква потпуније изнесе учење о природи Пресв. Деве Марије, тада ће се, можда, разагнати сумње које је изазвао католички догмат“¹⁾.

Тој врсти нео-хрићана еволуциониста припадају и многи други руски световни богослови, васпитани у идејама модернизма и ричлијанства. За њих правилно каже један од њихових противника да су „они час готови измислити нове обреде, нове догме, чак и нову религију, а час поричу сваки творачки покрет у савременом православљу и сваку будућност руске православне културе, очекујући „крај времена“ и саблажњавајући есхатологијом“²⁾. К њима се приближује и један од савремених популарних руских богослова, који категорички тврди да „догматичко развиће Цркве није завршено, учење њено није коначно“³⁾.

И тако суштина друге еволуционистичке теорије се састоји у томе да људи у лицу васељенске Цркве могу и сами саздати нове догмате путем догматичког развића, помоћу постепеног удубљивања у учење вере. Но то је савршено неправилна

¹⁾ Види цит. књигу: „Проблеми рускаго религиознаго сознания“, стр. 331—332.

²⁾ Види чланак проф. Л. Т. Карсавина; „Уроки отреченной вѣры“ у „Евразійскомъ Временикѣ“, књ. IV. Берлин. 1925. г. стр. 87.

³⁾ Прот. П. Свѣтловъ, Христіанское вѣроученіе въ апологетическомъ изложеніи. т. 1. Кіевъ. 1910. г. стр. 319.

мисао. Она противречи истинском појму о догматима, о васељенским сабдима и њиховом односу према догматима.

По схватању васељенске Цркве, догмати су факта и основа Божанскога Откровења које Црква само констатује и на којима се заснива хрићанство. Догмати су мисли ума Божјег, посматрачке мисли Откровења Божјег и Његовом општењу са човеком, а не резултат људске мислености и досетке, нити производи човечанског разума. Говорити да се догмат може створити путем удубљивања људског разума у откривену истину, или њеним унутрашњим преживљавањем, значи одрицати суштствену особину догмата — богооткровеност, не признавајући објективну егзистенцију Божанске истине, — једном речју, одрицати сам догмат, како га разуме васељенска Црква. Изгубивши истински појам о догмату, нео-охрићани еволуционисти се губе у његовом дефинисању. Догмат њиховом знању изгледа као нешто свршено нејасно, недокучиво. Они су склони да га представе као „изражавање наде“. Једном речју, догмат еволуциониста као и његов прототип — догмат ричлијанаца, по правилним речима проф. Керенског, јесте „величина без сваког садржаја, предмет без сваког циља, другим речима празна сенка“¹⁾.

С друге стране, расматрана еволуционистиниска теорија противречи стварном историјском одношају васељенских сабора према догматима. *Сасвим је нејавилна мисао да васељенски сабор може створити нови догмат.* Историја васељенских сабора сведочи да богословска истина није постајала догмат зато што је утврђена и формулисана на овом или оном васељенском сабору. Напротив, Црква је на васељенским саборима као догмат формулисала и објављивала ону богословску истину, о којој су постојала сведочанства свих векова као о Богом откривеној истини, коју је Син Божји предао апостолима, а ови је предали Цркви. У сазнању историјских радника васељенских сабора је била увек жива мисао да су они догматски посао вршили у присуству Самога Спаситеља, под његовом невидљивом заштитом. Они су на своје догматичке одредбе гледали као на објашњење и објављивање Богом откривених истина, са благодатном помоћи невидљиве Главе Цркве—Исуса

¹⁾ Види његову књигу: „Школа ричлијанског богословја во Лютеранствѣ“. Казань. 1903 г. стр. 310.

Христа. Тако је цариградски патријарх Тарасије, као стварни председник седмог васељенског сабора, у својој посланици папи римском Адријану писао следеће: *προκαλεθέντων ἀπάντων ἡρώων, κεφαλήν ἐποισάμεθα χριστόν*¹⁾ А ево не мање изразитих речи другог учесника на том истот, седмом, васељенском сабору, које објашњавају стварни процес порекла хришћанских догмата: „Следујући Божанским заповестима, састао се божанствени сабор свештених јереја ради објашњавања и формулисања учења отаца о достауваженој тајни Христовог домостројитељства. *То не значи да би они њу саму њајну први њуи објавили народу.* Готово пре 800, година је она била већ објављено у целоме свету. А они су објашњењем божанственог писма само што је могуће јасније представили савет Божји о спасењу, (рода људског) које је Христос привео у дело“²⁾.

Према томе Црква Христова на васељенским саборима не ствара нове догмате, него само разјашњава, појашњава, констатује и формулише оно, што је дано у Божанском Откровењу и што се чува у свеопштој вери и животу њеном.

У тој последњој њеној делатности је и могуће очекивати њено истинско догматичко развиће. Оно се овде стварно и врши. Цркви је Христос Спаситељ дао потпуно, завршено и савршено откровење. Она га чува и саопштава људима да би га они примили својом вером и усвојили својим умом. Однос ограниченог људског разума према апсолутном откровењу треба схватити у смислу постепеног удубљивања у откривене тајне. Наше достижење хришћанских истина је увек приближно и несавршено, јављајући се само као покрет ка истини, који никад не достиже свој циљ, — као познавање, а не као знање. Тај процес религиозног познавања треба замишљати као бесконачан, због бесконачног садржаја самога откровења. И ако је дано објективно, откровење мора увек остати откровење за ограничени људски ум. Зато није чудо ако у бесконачном, непрекидном процесу познавања Божанственог Откровења могу наступити такви моменти, када се постижење извесне верске истине може људском сазнању јавити у виду „другог откровења“ и „новога догмата“. Таково стање је потпуно мислимо, не само у односу

¹⁾ Mansi. Cit. Collec. concil t XIII. col. 459.

²⁾ Види Дѣяніе вселенскихъ соборовъ у руском преводу, Т. VII. Казань, 1873. г. стр. 649—650.

према поједином човеку, већ и у односу према целој Цркви. Земаљска Црква се не састоји из савршених људи, већ из људи који само теже на савршенству. Као идеал тога савршенства у области достизања откривене вере служи њено потпуно знање. „Сад“ по речима св. ап. Павла, „видимо као кроз мутно стакло, у загонетки, а онда ћемо лицем к лицу, сад познајем нешто, а онда ћу познати као што сам познат“¹⁾ У том процесу Црквене тежње ка потпуном знању, — које ће бити удео живота који отпочне после стварног новог јављања Исуса Христа у слави, — треба, наравно, замишљати закономерност. А зато је неопходно претпоставити могућност делимичног остварења даног идеала још у овом животу, т. ј. другим речима, могућност догматског развића.²⁾

Историјски ток тога развића се у знатном степену условљава сарадњом божанског и човечанског принципа. Спаситељ и Дух свети невидљиво увек пребивају и дејствују у Цркви. Они пружају људима благодат и помоћ за познање откривене вере. Али за успешно дејство Божанске благодати неопходно је и слободно — свесно учешће људи напрегнуто устремљење свих његових сила ка постижењу откривене вере. Бивају баш такви моменти у историји човечанства, хришћанства. Њих прате особите пројаве религиозног тваралаштва у хришћанству. То је било, нпр., у периоду васељенских сабора. Баш тада су све силе хришћанства биле обраћане ка догматским истинама. Њима су се интересовали не само поглавари цркава, но и мирјани. По сведочанству св. Григорија Богослова, у његово време се могло видети ванредни полет религиозног сазнања, интереса и тваралаштва. Сада га је чак и тешко представити себи. Тада, нпр., људи који су ишли на трг да купе за неколико обола хлеба, нису водили разговор о текућим догађајима злободневног живота, већ су се ватрено препирали око питања: „јели Син рођен, или створен“? Тада се цео свет интересовао тим питањем. Све умне силе људске су напрезане у његовом разјашњавању и решавању. Ето зашто се догматским одредбама васељенских сабора придавао тако искључиви ауторитет, неоспоримо обавезног значаја за потања времена. Њих су високо це-

1) I Кор. XIII, 12.

2) Види мишљење проф. петроградске Дух. Акад., А. И. Бриљантова у наведеним „Зап. петерб. рел. филос. собраниј. стр. 448.

нили не само по истинама које се у њима садрже, у којима су видели „мисли ума Божјег“, већ и по самој њиховој форми, по начину њиховог изражавања, које је било одјек свеопштег веровања и сазнања васељенске цркве.

Ето баш у таквим моментима и баш у таквим условима је и било могуће пројављивање људског догматског тваралаштва, које нео-хришћанима изгледа као ново открићење. Тако да је било, нпр., са догматским термином „ὁμοούσιος“, који изражава истину једносушности Сина Божјег са Богом Оцем, и који је унесен у символ вере на првом васељенском сабору. Тај термин собом представља утврђени извод васељенског хришћанског ума из откривеног учења о Божанском достојанству Сина Божјег. Њиме се истовремено утврђује како стварна разлика између Оца и Сина, тако и њихово суштаствено јединство, а не само њихова сличност и једнакост, ма она била и најблискија и најпотпунија.¹⁾

Ипак би било погрешно мислити да је Црква Христова до првог васељенског сабора живела без истине и веровања у „једносушног“ (ὁμοούσιον) Сина Божјег. Још и сам Христос Спаситељ је у беседи са јудејима рекао: „Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑστέν“²⁾, чиме је изразио истину, или догмат о једносушности Сина Божјег са Оцем. На тај начин су оци првог васељенског сабора само формулисали догмат, који је предао Сам Син Божји. Они су нашли и употребили баш такав термин, који је не само потпуно изражавао догматичко веровање васељенске Цркве, већ је и одлучно одбацивао учење аријанаца о Сину Божјем као твари, и субординастичке идеје следбеника Оригена, који је ипак знао и употребљавао термин „ὁμοούσιος“³⁾. У том смислу је заиста неопходно признати догматичко развиће. Оно се може садржати само у промени форми нашега познања догмата. Развиће као промена пада не на сами догмат, који јесте и увек ће остати само веровање факта открићења, већ на форму или начин тога изражаја. Развиће догмата бива само у нашем сазнању, чему доприноси Црква. У почетку је догмат приман као савршено религиозна истина, која се јавља само као факат вере, а не као предмет богословског размишљања.

1) Види мишљење проф. С. П. Зарина у истим запискама стр. 437—439

2) Јов. X, 30.

3) Migne Cur. compl. Patrol. gr. ser. t. XIII col. 309.

Као резултат жеље да се баш разумно усвоји догмат, може се по некад појавити и лажно схватање догмата. Ето баш у том случају се васељенска Црква стара да тачније констатује факт, или да јасније дефинише догмат. Сабори су за главну задаћу васељенске Цркве сматрали не утврђивање каквих нових догмата, као извода из првобитних догмата, основе свега хришћанског вероучења, већ баш одбацавање заблуда које су се појављивале о већ преданој истини; у ограђивању те истине од измена и још више од кварења; у указивању граница познавајућег разума помоћу тачног формулисања које одговара божанственом или васељенском смислу вере. Зато је она од времена њеног утврђивања, извољењем Св. Духа и Богом просвећених отаца, постала исто онако неизменљива као што је неизменљива догматичка истина која се у њој садржи. Та богословска делатност Цркве ништа ново не додаје самом садржају ни суштини догмата. Она само вечне истине вере облачи у нове формуле и, по речима једнога древног епископа, „силом старог предања побеђује нова и до сада у Цркви нечувена ујења“¹⁾. Историја постепеног раскрића догмата о Пресветој Тројици у борби са монархијанством и субординационизмом, или догмата о Сину Божјем у борби са аријанством, може служити као дивна илустрација онога што рекосмо о догматичком развићу у Цркви²⁾.

Али догматичко развиће се ипак не сме схватити само у смислу вербалног вежбања, као у схоластици, још мање у значењу просте тавтологије. Не. Догматичко развиће заиста носи у себи стварно раскриће новог, само не у суштини и садржају догмате, већ у њиховој формалној дефиницији. Развија се не догмат, који у својој суштини остаје вечно неизменљив, већ његово људско разумевање и његова дефиниција. Догматичко развиће је индивидуално и саборно удубљивање у строго одређену истину. То удубљивање некада води ка проширавању раније догматичке формуле, чак и оне коју је утврдио васељенски сабор. Свака догматичка формула је истинита и чак савршена за свој најближи циљ. Но она се слично догматичкој истини коју она дефинише, не може схватити као апсолутна и

¹⁾ Види наведена Дѣянія вселенскихъ соборовъ, у руском преводу, т. I. стр. 235.

²⁾ Мишљење проф. петрогр. Дух. Акад. П. И. Лепорског, у наведеним „Записки петерб. религиозно — филос. собраній, стр. 424—425.

као израз целокупне, крајње истине. Људска реч није у стању да потпуно оваплоти целу целзату Божанску истину. Она узима само једну ма коју страну откривене истине и разјашњава је. Постојање раније дате догматичке формуле ни мало не смета њеном даљем развићу. Напротив, она му помаже као готов, промишљени ослонац, као степен догматичког разумевања коме се није потребно враћати да би се могло ићи напред без противуречности ономе што је било раније.

Поред тога, догматичка истина се достиже и усваја не само и једино щудским умом, већ и срцем и практичним животом, помоћу надахнућа, у сфери уметничког тваралаштва — песничког (нпр., дела Св. Василија Великог, Св. Јована Дамаскина и др.), архитектурног итд. Свима тим путевима догматичка истина улази у човечји живот, прожима га и овоплоћује се у њему. Она, слично квасцу који је Христос Спаситељ ставио у щудски живот, изазива и увек ће у њему изазивати врење све догле док не ускисне цео духовни живот васељенске Цркве.¹⁾ Догматичке истине, слично зрну које је Божански Сејач посејао, узрастају у већа или мања дрвета²⁾ која добијају разне нове облике, ипак не противуречећи суштини семена из кога су никла. Тако се органски развија откривена догматичка истина под утицајем Божанске благодати, при живом учешћу и напору щудског разума. Суштина тога процеса није механичко узраставање, већ органско развиће. Произвољног рашћења нових догмата не може бити, али мора бити органског рашћења истине у щудском сазнању. Захваљујући томе, нови догмат или нова догматска формула, или одлука се јавља не као спољашњи, квантитативни додатак ранијим, још мање у противуречности према њима, већ као откриће у догмату нове стране, која истиче из неисцрпног извора васељенског црквеног живота, под животворним утицајем Божанске благодати.³⁾

Са таквим схватањем догматичког развића, могу се у будућности замислити и васељенски сабори, на којима се могу одређивати нове норме релагиозног сазнања у питањима која се тичу вере. Немогуће је са категоричном увереношћу твр-

1) Мат. XIII, 33.

2) Мат. XIII, 31—32.

3) Види мишљење проф. Ј. Слободског у Записки петерб. религиј. — философскихъ собраніи, стр. 443—444

диги да ће таквих сабора неизоставно бити, али нема основа ни за порицање њихове могућности. Догматске одредбе тих могућих сабора неће у себи садржати ново учење, али оне могу дати ново формулисање истинама Божанскога Откровења, које то још нису добиле у црквеном сазнању (многи моменти у црквеном учењу о Богу као Творцу и Промислитељу света, о благодати, загробном животу итд.), или шире и дубље разјаснити догматичке истине које већ постоје. Као једини извор и руководство у раду тих сабора и у опште у богословско-догматичком истраживању може бити само Божанско Откровење. Откровење садржи у себи пуноћу истина које су поверене Цркви. Црква је дужна и обавезна да непоколебљиво и неизменљиво сачува те истине, а тако исто да их разјасни вернима, оградивши и очувавши их од сваке повреде истине. Зато је немогуће стварање нових догмата. Али њихове нове формуле се могу појавити у Цркви¹⁾.

И тако се процес догматичког развића креће између неизменљивог, вечно себи равног догмата с једне стране, и његовог разумног изражавања дефинисањем с друге стране. Тај процес несме се тицати свога полазног момента — догмата. Али се он зато може слободно развијати у правцу усвајања, разјашњавања и дефинисања суштине догмата. Такав ограничени процес догматичког развића се еволуционистима оног типа који смо горе расмотрили чини не само као насилно сужавање, застој и реакција, већ као право ропство човечанске мисли, оковане у ланце, у гвоздене окове догматизма. Догматичара који се усуђује да отворено тврди да је Божанско Откровење потпуно, завршено појавом Христа Спаситеља и да ми до другог Христовог доласка немамо основа очекивати ново догматичко откровење — они саркастички упоређују са „великим инквизитором“, чији је тип створио руски писац Достојевски.²⁾ Такав догматичар, по тврђењу еволуциониста — нео-хришћана, у суштини говори оно исто што је говорио и „велики инквизитор“ Христу Спаситељу, Који се по други пут јавио у свету: „Ти немаш ни права да нешто додајеш ономе што Си већ раније казао.“³⁾

¹⁾ Види Записки, стр. 453, мишљење о. Темномјерова

²⁾ Види његово дело „Братјя Карамазовы“, књ. 4. чл. 5. стр. 382 и даље.

³⁾ Види речи Мерешковског у наведеним Запискама, стр. 471.

као израз целокупне, крајње истине. Људска реч није у стању да потпуно оваплоти целу целцату Божанску истину. Она узима само једну ма коју страну откривене истине и разјашњава је. Постојање раније дате догматичке формуле ни мало не смета њеном даљем развићу. Напротив, она му помаже као готов, промишљени ослонац, као степен догматичког разумевања коме се није потребно враћати да би се могло ићи напред без противуречности ономе што је било раније.

Поред тога, догматичка истина се достиже и усваја не само и једино щудским умом, већ и срцем и практичним животом, помоћу надахнућа, у сфери уметничког тваралаштва — песничког (нпр., дела Св. Василија Великог, Св. Јована Дамаскина и др.), архитектурног итд. Свима тим путевима догматичка истина улази у човечји живот, прожима га и овоплоћује се у њему. Она, слично квасцу који је Христос Спаситељ ставио у щудски живот, изазива и увек ће у њему изазивати вреће све догле док не ускисне цео духовни живот васељенске Цркве.¹⁾ Догматичке истине, слично зрну које је Божански Сејач посејао, узрастају у већа или мања дрвета²⁾ која добијају разне *нове* облике, ипак не противуречећи суштини семена из кога су никла. Тако се органски развија откривена догматичка истина под утицајем Божанске благодати, при живом учешћу и напору щудског разума. Суштина тога процеса није механичко узроставање, већ органско развиће. Произвољног рашћења нових догмата не може бити, али мора бити органског рашћења истине у щудском сазнању. Захваљујући томе, нови догмат или нова догматска формула, или одлука се јавља не као спољашњи, квантитативни додатак ранијим, још мање у противуречности према њима, већ као откриће у догмату нове стране, која истиче из неисцрпног извора васељенског црквеног живота, под животворним утицајем Божанске благодати.³⁾

Са таквим схватањем догматичког развића, могу се у будућности замислити и васељенски сабори, на којима се могу одређивати нове норме релагиозног сазнања у питањима која се тичу вере. Немогуће је са категоричном увереношћу твр-

¹⁾ Мат. XIII, 33.

²⁾ Мат. XIII, 31—32.

³⁾ Види мишљење проф. Ј. Слободског у Записки петерб. религијн. — философскихъ собраний, стр. 443—444

дити да ће таквих сабора неизоставно бити, али нема основа ни за порицање њихове могућности. Догматске одредбе тих могућих сабора неће у себи садржати ново учење, али оне могу дати ново формулисање истинама Божанскога Откровења, које то још нису добиле у црквеном сазнању (многи моменти у црквеном учењу о Богу као Творцу и Промислитељу света, о благодати, загробном животу итд.), или шире и дубље разјаснити догматичке истине које већ постоје. Као једини извор и руководство у раду тих сабора и у опште у богословско-догматичком истраживању може бити само Божанско Откровење. Откровење садржи у себи пуноћу истина које су поверене Цркви. Црква је дужна и обавезна да непоколебљиво и неизменљиво сачува те истине, а тако исто да их разјасни вернима, оградивши и очувавши их од сваке повреде истине. Зато је немогуће стварање нових догмата. Али њихове нове формуле се могу појавити у Цркви¹⁾.

И тако се процес догматичког развића креће између неизменљивог, вечно себи равног догмата с једне стране, и његовог разумног изражавања дефинисањем с друге стране. Тај процес несме се тицати свога полазног момента — догмата. Али се он зато може слободно развијати у правцу усвајања, разјашњавања и дефинисања суштине догмата. Такав ограничени процес догматичког развића се еволуционистима оног типа који смо горе размотрили чини не само као насилно сужавање, застој и реакција, већ као право ропство човечанске мисли, оковане у ланце, у гвоздене окове догматизма. Догматичара који се усуђује да отворено тврди да је Божанско Откровење потпуно, завршено појавом Христа Спаситеља и да ми до другог Христовог доласка немамо основа очекивати ново догматичко откровење — они саркастички упоређују са „великим инквизитором“, чији је тип створио руски писац Достојевски.²⁾ Такав догматичар, по тврђењу еволуциониста — нео-хришћана, у суштини говори оно исто што је говорио и „велики инквизитор“ Христу Спаситељу, Који се по други пут јавио у свету: „Ти немаш ни права да нешто додајеш ономе што Си већ раније казао.“³⁾

¹⁾ Види Записки, стр. 453, мишљење о. Темномјерова

²⁾ Види његово дело „Братја Карамазови“, књ. 4, чл. 5, стр. 382 и даље.

³⁾ Види речи Мерешковског у наведеним Запискама, стр. 471.

Но та паралела је савршено неприродна, неправилна и неумесна. Апсолутно ничега заједничког нема између „великог инквизитора“, безусловног противника истинског Христовог јеванђеља, и догматичара који штите Божанског Откровења као неизмљице неистине. „Велики Инквизитор, по признању самога Достојевског устима Аљоше Карамазова, не верује у Бога¹⁾. Да ли је то могуће не само рећи но и помислити о св. Атанасију Александријском, Григорију Богослову и свима осталим оцима и учитељима Цркве из периода васељенских сабора, који су непоколебимо стајали на гледишту неизменљивости хришћанских догмата? „Велики инквизитор“ је Христу одрицао право саопштавања новог откровења само зато да се оно не би окренуло против њега и његових сатрудника. Истинских хришћанин, искључиво по мотивима страхопоштовања пред Христом Спаситељем као Сином Божјим, стоји на гледишту безусловне неизменљивости догмата по суштини, као откривене мисли апсолутног ума Божјег. „Велики инквизитор“ и његови једномишљеници не допуштају могућност новог откровења не само по у суштини, већ ни у самој форми његовог изражавања, одричући чак и мисао о ма каквом учешћу Исуса Хруста духовном животу човечанства. Обраћајући се Христу, „велики инквизитор“, између осталог, каже: „Имаш ли Ти право да нам објавиш ма и једну од тајни онога свешта из кога си Ти дошао? Не, немаш“²⁾. Јели могуће истоветовати такво расположење „инквизитора“ са веровањима васељенске Цркве да Спаситељ свагда невидљиво присуствује у Својој Цркви, престано „просвећујући свакога човека који долази у свет“ у послу његовог познања вере, која је потпуно и савршено откривена људима, али је за њих остала пуна великих тајни?

У осталом, напади еволуциониста свих наведених праваца на догматизам нису увек без основа. Они се понесад у својој критици ослањају на стварна факта. У богословској литератури као и у животу упоредо са истинским догматизмом јавља се

1) Види цит. дело „Братља Карамазови“, стр. 400.

2) Види *ibid.* стр. 383—384. У слободном цитирању речи Достојевскога од стране једнога учесника „религиозно-философских скупова“, цитиране речи су се претвориле у фразу, чији смисао потпуно поражава наше становиште: „Представник јерахије пита Христа: Зашто си Ти дошао? Ми смо без тебе све свршили... Ми смо све створили, ми смо створили црквене догмаше. Зашто Ти долазиш“? — Види „Записки петерб. рел.-филос. собраній стр. 463.

и псевдо-догматизам. Под истинитим догматизмом се разуме такво нарочито расположење хришћанскога духа, које ка Богопознању заноси све силе разума, све жеље воље и сва осећања срца човечјег. Догматско тваралаштво произлази на земљишту таквог расположења, које више или мање обухвата цело хришћанско друштво, као што се на земљишту нарочитог надахнућа ствара истинска поезија. Баш такво религиозно надахнуће је надахњавало хришћанску Цркву за време од IV—VIII века, када је и створена хришћанска догматича. Догматско тваралаштво тога времена, изражено између осталог у догматичким формулама, не само да није сметало, већ је много помагало полету богословске мисли.

Псевдо-догматизам представља нешто сасвим друго. Он пре свега премешта центар, суштину догмата, из његове садржине у форму. Захваљујући тиме, он на чисто инквизиторске начине штити и брани безусловну неизменљивост не само суштине догмата, већ и његовог формалног изражавања. Међутим историја истинског догматизма говори нам сасвим нешто друго. На пример, други васељенски сабор (381 г.) је измени неке речи и изразе у символу вере, који је саставио први васељенски сабор (325 г.), наравно без икакве промене смисла тих речи и израза¹⁾. Пут догматичког тваралаштва који је показао други васељенски сабор, постао је савим немогућ полсе трећег васељенског сабора (431 г.), који је безусловно забранио сваку промену у символу вере.²⁾ Но само догматичко тваралаштво није због тога заустављено. Живот догматичке мисли је нашао друге путеве за своје даље развиће. Конкретан пример сличног развића су дали четврти (451 г.) и шести (680 г.) васељенски сабор. Не додирујући се формалне (стилске) стране симвона вере, они су саставили нарочите догматске одредбе о двама природама³⁾ и о двама вољама⁴⁾ у лицу Исуса Христа.

У толико је природније и могућније догматичко тваралаштво у области истина вере, које васељенска Црква није догматизирала. Неопходно је имати на уму да неке наше веро-

¹⁾ Види Dr A. Hahn, Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln. B. 1842. ss. 105—107 и 111—112.

²⁾ Dr Никодим Милаш, Правила Правосл. Цркве с тумачењима. Нови Сад; 1895 г. књ. I. стр. 298.

³⁾ Види наведено дело Hahn'a ss. 117—118.

⁴⁾ *ibid.* ss. 125—129.

учитељске одредбе и поједини термини у њима показују слабост и ограниченост људског језика, који је неспособан за потпуно тачно изражавање високих идеја Божанског откровења. Неке од тих формула и термина су у вези са језиком појединих философских система, који имају привремен значај и пролазни смисао. А друге вероучитељске формуле и њихови термини садрже у себе метафоре позамљене из обичног нефилозофског језика. Друје од тих слика по самоме свом карактеру не допуштају установљење свога тачног научног смисла¹⁾ ; Заступати безусловну неизменљивост таквих случајних, привремених и научно неутврђених елемената у нашим вероучитељским формулама и појмовима — наравно, значи наметати сасвим непотребне окове на људску и васељенско-црквену свест. Понекад је овде прости неспоразум извор жалосних заблуда, зато што се Божанске, догламатске и вечно обавезне и неизменљиве истине мешају са њиховом људском дакле несавршеном, необавезном и промени изложеном формулом.

Други начин појаве псевдо- доктатизма јесте у придавању апсолутног карактера приватним, привременим и случајним мишљењима. Као на један од многих примера сличног псевдодогматизма можемо указати на учење о непорочном зачећу Пресв. Богородице. Догламатизовано на хришћанском Западу, а привремено признавано и у појединим местима православног Истока, оно је несумљиво поникло на основи поштовања Пресвете Деве Марије, која је својствено свему хришћанству. Као истинску Мајку Сина Божјег, каква се јавља у јеванђељу и признаје у симболима васељенске Цркве, ми је поштујемо и стављамо изнад свих бића која је Бог створио. Но ето, јављају се разумни поштоватељи Богоматере. Они налазе да обично поштовање Богомајке није довољно. Они истинско учење Цркве о поштовању Богомајке окружују својим сопственим мислима које допуњују и објашњавају то учење, захтевајући да се то учење призна као догмат. Они су готови да све који се не слажу с њима сматрају не само за јеретике, но чак и за нечастиве, безбожнике. Неопходно је признати да упоредо са несумљиво неверним, субјективним мислима и традицијама, које су лишене сваког историјског карактера и сваког научног бо-

¹⁾ Види Цитиране књигу Е. Леруа: „Догмат и Критика“ М. 1915 стр. 19 и следеће.

гословског значаја, срећу се и такве које су истински дивне и поетичне. Али, наравно, и најчистије и најверније мисли, способне да пробуде у души људској високо религиозно осећање и расположење, не могу се признати за догматичке пошто немају основа у Божанском Откровењу ни признања васељенске Цркве, што сачињава суштатвене ознаке догматичке истине.

Као што видимо, псевдо - догматизам у ствари нема никакве везе са истинском Христовом Црквом. Последња нема савршено никакве кривице ни одговорности за њега. Сасвим неприведно окривљују хришћанску Цркву за излишни, крајњи и понекад сасвим ружан догматизам који измишљају људи па чак и поједина друштва, која се понекад називају Црквама. Али све то ништа не говори против истинског догматизма. Као што истовремено са светлошћу постоје сенке и тама, тако и упоредо са истинским догматизмом могу постојати разнолике пројаве псевдо - догматизма. Истински догматизам је неопходан у Христовој Цркви. Он се састоји у правилном, непрекидном и постепеном усавршавању и унапређивању човечјег познања апсолутних, неизменљивих истина Божјег разума—догмата. По нашем мишљењу, најбоље објашњење суштине онога процеса који се назива догматичким развићем Цркве даје Викентије Лерински. Ево како он представља тај процес; „Нека узрастају и у највишем степену непредују по годинама и вековима: разумевање, знање, мудрост, како појединце тако и свих; како једнога човека, тако и целе Цркве, али само на свој начин, то јест, у једном и истом учењу, у једном и истом смислу, у једном и истом схватању... Законима напретка треба да следе и учење хришћанске религије. То јест, нека се оно са годинама учвршћује, са временом проширује, са вековима узвишава; али у томе оно треба да остане неповређено и неискварено... Јер украшавати, усавршавати догмате у току времена, дозвољено је; али мењати и кварити их није дозвољено. А нека их тумаче, појашњавају, тачније дефинишу: то је допуштено; но њихова пуноћа, целина, особина треба да остану непроменљиви: то је неопходно... Црква Христова је штедљива и опрезна чуварица догмата који су јој поверени на чувања; никад ништа у њима не мења, ништа од њих не одузима, ништа им не додаје, своје не губи, туђе не присваја, но се са највећом бригом

стара једино о томе да, расуђујући о староме верно и мудро, вешто довршује и раздељује оно што је у старо време прописано и почето, а ако је што већ објашњено онда то утврђивати, потврђивати, а што је већ потврђено и одређено, то чувати.“¹⁾

Д-р. Т. Титов
